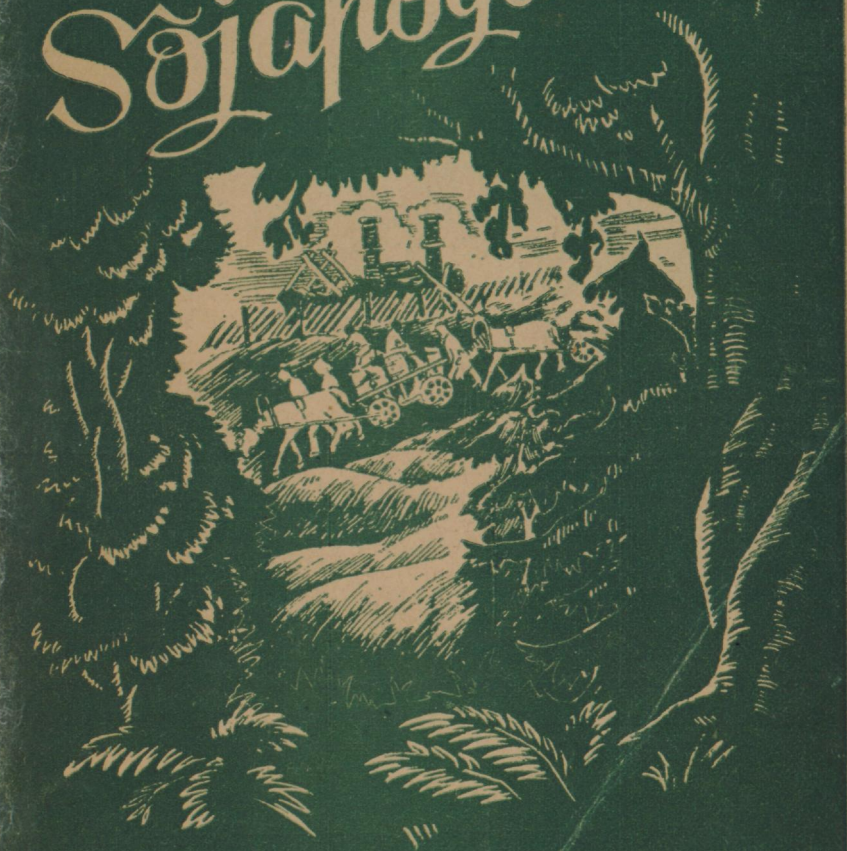


K. LAAGUS

# Sõjapõgenikud



J. AARISMAA

*Karl Laagus*

---

# Sôjapôgenikud

Jutustis

---

*„Noor-Eesti Kirjastus“*

*Augsburg 1945*

*Kaas ja illustratsioonid kunstnik J. Äärismaa'lt*

---

*Druck: Schwäbische Landeszeitung Augsburg*





*Mures, läbi metsa, liiva  
liigub põgenike voor,  
teedel kaugustesse viiva,  
piireks teadmatuse loor.*

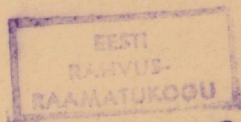
*Rahvas ruttab meeleheites,  
nagu loom, kes taga aet,  
murtud hinges valu peites,  
lootused kus kõik tal maet.*



*Ringi mühab mets lai, pime.  
Siin - sääl prahvatus ja pauk.  
Söjatuled - öudne ime!  
Tee ees katkend - mürsuauk.*

*Kõigil hinges salavärin,  
kus mu kodu, tulevik?  
Ringi ümber sõja kärin,  
liivanömm kui igavik.*

*Üle kõige öine taevas  
tule löömast verine,  
nagu naine sünnivaevas:  
Saabub hukk või pääsutee?*



483079

I





*O*liver Tammik oli sõjapögenik. Ta oli seda kogu oma perega, naise Leevi ja viie lapsega. Lastest oli neil poeg Uudo kõige vanem, kuueteistkümne aastane, kuna kõige nooremaks pesamunaks oli viie aastane tütar Anne. Nii nad siis rändasid koos ning põgenesid kord suure sõja võitlusrinnete, kord selle poliitika eest. Rännakuid oli neil juba möni aasta olnud.

Suure sõja oli vallandanud inimeste ahnus. Ahnus võimu ja varade järele, nagu see ikka sõdade ajaloos esineb.

Inimeste ahnus omab nagu kosmilisi iseloomujooni. Tal pole kuskil ega kunagi mingeid piire. Ja selles sõjas oli ahnus enesele abilisteks võtnud kogu teaduse ning tehnika. Nende saavutised, õigemini öelda. Nii nad siis märatsesid koos, nagu mingi koletislik kolmainus!

*Kust see kolmainus kord üle sammus, sinna jäid järele — vaid purustuste, vere ja pisarate väljad, mille eest rahvad nagu katku eest põgenesid. Kord veeresid inimeste lained idapoole, kord nihkusid ja nihutati neid tagasi läänepoole. Nii voogasid, liikusid ja elasid süis inimesed, kohati mitme miljonilised rahvadki koguni.*

*Oliver Tammik oma perega oli üks lüli selles inim-massis ja liikus sellega kaasa. Ta oli kaevu püha veega ristimisel omale mingi inglispärase nime, Oliveri, saanud. Vist Oliver Cromvelli mõjul? Sest suurmeeste nimed mõjutavad samuti rahvaid nagu nende teodki.*

*Naine nimetas meest Oli'ks. Niisama hüüdsid teda ta sõbradki — Oli!*

*Oliveri isa ja vanaisa olid laevnikud, merikarud, olnud. Nende tugevaid, kohmakaid ja täis paindumatut tahet, isikulisi jooni, mida mõned jonniks nimetavad, kandis Olivergi pärivuse õigusega eneses.*

*Egas temalegi, kui pojale, vesi ja meri vöörad, ebameeldivad elemendid ei olnud. Aga temast oli süiski maarott saanud. Peaaegu juhuslikult. Ta oli ühte Eesti kõrvalisemasse maak kohta enesele väheldase talu hankinud, sääl omale perekonna soetanud ning haris talu maid ja põllupinda, mis oskas ja suutis. Ja oli oma eluga kõigiti rahul olnud.*

*„On nagu pisut kindlam jalgealune kui merel olles“, naeris vahel Tammik, kui sõpradega jutt merest ja muust tekkis.*

„Siia porri jäävad sust jäljedki maha. Ja vahel võid sa isamaadki taldade all kaasas kanda. Mis sa aga merel teed? Ja isa ütles mulle alati, kui ta millegi võimatuga nõökida tahtis: „Mine katsu kalajälge järves, poiss“ lisas Tammik muheledes juurde.

Ta ei olnud sõnade ja kõnede inimene, nagu paljud teised. Tema tunded ja eluenergia väljendusid tegudes, lühidalt ning jõuliselt, nagu põhjamaa looduski lühikese, valge suve kestel oma loomingu teostab.

Sõda oli haaranud oma purustavasse embusesse Oliver Tammiku kodukoha ümbruse. Pögenemisele asudes oli ta saanud kodust oma pere ning osa hädavajalikke esemeid vankritele laduda ning minema liikuda.

See pögenemine ei kestnud aga väga kaua. Kui nad aga tagasi kodu pöörasid, siis nägi Tammik pisut jahmudes, et sääl, kus varem ta elamu oli olnud, olid söestunud palgiotsad, nagu krokodillid Niiluses, oma mustad pead hallist tuhasta välja pistnud. Ja püsti jäänud kaks korstnat olid oma otsad sirutanud, nagu kuskilt kalmust tõusnud ähvardavad rusikad üles taeva poole. See oli kõik, mis ta töövaevast kodukoldes oli säilinud.

Naine Leevi ning lapsed kiskusid, sellist kodu nähes, nutta. Tammik ise aga ajas enese, nagu tahtmatult, veel rohkem sirgu kui ta senini vankris istudes oli olnud ning lirtsas mõne korra tugevasti sülitada. Muide harjumuseks olnud kuraditki



ei tulnud tast kuuldavale. Pölenud elamu kaks püsti jäänud korstnat tundusid talle nüüd nagu julgustavate sõpradena. Nad olid püsti. Ja otse ähvardavalt püsti! Nii tahtis temagi püsti jääda. Tundis enesel selleks õiguse ja kohuse olevat.

„Ära virise ühtegi, naine!“ ütles ta Leevile lohutuseks. „Häda äratab meis kas tõelise inimese vöi — metsalise. Eks näeme, kumb nendest meis kerkib?“

Rohkem ei kõneldud enam. Oliver Tammiku kodus elati, tegutseti alati rohkem, kui kõneldi. Töö võttis nagu jutugi energia enesele.

Mõne aja kestel kerkisid varemete vahele häda-elamud ja peavarjud penidelegi. Ja asi kippus taas algust võtma. Esimese tunnete ja vihahoo unustanud, leidis Tammik töös ja rabelemises isegi rahuldust: ta sai töös jällegi luua, midagi uut luua.

Ta ei lükanud varemete korstnaidki veel ümber. Olgu need esialgu nagu tähisteks, vastas Tammik kui keegi korstnaid ümber lükata soovitas, et nende juhuslikul langemisel õnnetust ei sünniks.

Veeres aasta, venis teine ja komberdas kolmaski mööduma, kui Tammikud pidid taas oma kodukohast, varemete vahelt, sõja survele põgenema hakkama.

Nüüd oli neil kõigil selleks juba kogemusi. Ja teekond tuli arvatavasti pikem ette võtta, kuigi

keegi selle kohta midagi ütelda ega ennustada ei teadnud.

Ainuke, mis Tammikutel, samuti teistelgi põgenikel kindel oli, see oli lootus pääseda, pääseda sõja keerisest ning poliitilisest hävitamisest.

Mis tulevik nende jaoks pöues peidab, seda ei suutnud ju keegi aimata.

Tummad pisarad nagu pigistusid kuskilt kurku, kui Oliver Tammik kodust uuesti põgenemiseks hobuseid ette rakendas.

Polnud ju õiget kodugi enam, mis maha jätta tuli. Ent oli maapind, mida ta hulk aastaid oli higis harinud, mis oli nagu sugulaseks, omaseks saanud ja millesse temagi jäljed olid jäänud, nagu keegi laulik oli kord kodumaa pinnas olevatest esüüside jälgedest väga tabavalt lausunud:

Esihöimude sammude raskus  
ergutab ikka veel tallaalust:  
põliseks siia mulda see laskus,  
kõmisev taplusest, teost ja valust.

Kõik sellised mõtted ja tunded otse nõõrisid ta kurgu kinni, kui nad lastega kraaminatukeksi vankrile kandsid ja koduloomadele pilku heitsid, kellest tuli lahkuda ja kes töölise hoolde jäid.

Oliver Tammik ja ta naine Leevi röömustusid vaikselt vaid sellest, et nende lapsed näisid kuidagi vaprad olevat. Palju agaramad ja iseseisvamad, kui nad seda kodus olid olnud.



„Õnnetus õpetab,“ vilksatas emal mõttes. „Kõik see mõjub vist neilegi väetidele?“ Eriti agarad ja abivalmid olid ta kaks vanemat poega, Uudo ja Toivo.

Nii nad siis rändasid põgenike vooris, lõuna-lääne suunas, nagu rändlinnud sügispäevadel. Kord peatuti ühel, kord ööbiti teisel kohal. Kuulati vahel kahurite mürinat ja õhus röövlindudena tiirlevate lennukite pörinat. Ent see sõja verine hingus ei kohutanud enam palju kedagi. Temaga oldi juba harjutud elama. Temast ei kõneldud ka enam kuigi palju, nagu surnud ämmast majas.

Kui inimene mitu korda surra saaks, harjuks ta vist surmagagi ära, mõtles Tammik vahel.

Kodumaa piirid olid juba kaugele maha jäänud. Tammikud pidid aga ikka edasi rändama. Kuhu? Seda ei teadnud öieti keegi. Pögenesid sõjaväedki tohutute relvadega, mis siis veel nemad?

Nad kohtasid teel inimesi igasugustest rahvustest. Püüdsid nendega mõnikord mõtteidki vahetada. Aga see ei arenenud kuigivõrd hästi. Kõik inimesed olid kõnelemise ja mõtlemise kalduvused, isegi võimed selleks, nagu kaotanud, unustanud. Kõik püüdsid vaikida.

Nendes töötas vaid instinkt, elu säilitamise tung. Muust nagu ei suudetud enam mõtelda ega protestidagi sääl, kus see vajalik oleks olnud.



Ühel päeval peatati ülemuste poolt teel kogu põgenike voor. Ja paremad hobused ning vankrid, mis põgenikel leidsid, võeti nendelt samas ära — sõjaväele! Sõda, sõjajumal vajab ju kõike. Ning alati kõige paremaid omale ohvriks.

See, et Oliver Tammikult, ta perekonnalt, võeti hobused ja vankrid, võeti viimsed olulisemad osad ta majapidamisest, see tundus Tammikule raskema löögina, kui kogu kodu kaotus.

See ähvardas mehe meeoleolu, elujulguse otse maha suruda. Oliver aga ei lasknud seda ei naisel ega lastel kuidagi märgata.

Naine küsis ahastusega:

„Oli, kuidas me s' nüüd, kuidas lapsed edasi saavad? Või peame süüasamasse alevikku jääma, kus rahvast isegi, nagu nägime, põõningutelgi asub?“

Naise ahastus näis lastelegi mõjuvat. Kõike seda märgates, oleks Tammik tahtnud karjatada kogu tolle ülekohtu puhul, mis tema ja teistegagi süül toimus.

Selle asemal aga ta ütles naisele:

„Kuidagi ehk, Leevi, saame ikkagi edasi. Vaata siin laste ja kraaminatukese järele. Ma tulen varsti tagasi.“ Ta läks.

Leevi nägi veel kaua Oliveri, oma mehe, tugevat, veidi kühmas kogu aleviku hoonete vahel, sõjapõgenike ja teiste inimeste keskel sihitult

*sinna-tänna kõndivat. Ta liikus umbes nii, nagu otsiks homset päeva, oma tulevikku. Selliselt oli mees kodus tihti naljatanud.*

*Uudo ja Toivo sosistasid vähe midagi oma vahel ja ütlesid siis emale:*

*„Ema, me läheme isale järgi.“*

*„Tulge ainult varsti tagasi. Ma otsin kohvritest midagi eineks,“ ütles Leevi. Ta teadis, kuidas Oliver poegi ja poisid teda hoidsid. Eriti veel Toivo ja Uudo. Kalle kaldus selles nagu erandiks.*

*„Pojad, memm, on need kuldnaelakesed, mis sa me perekonna lipuwardasse oled löönud,“ oli mees tihti naljatanud. „Pojad säilitavad perekonna nime, kuna tütreid püüavad sellest võimalikult rutem lahti saada. Oma sündinud perekonna nime säilitamine oleks neile nagu teotuks.“*

*Varsti ilmuski Tammik, koos poegadega, rahvassist tagasi, vedades oma järel ühte suuremat peravankrit. Selle oli ta saanud ühe võõrast rahvusest põgeniku käest osta, kellel see vanker ülearune oli. Vanker vajas natuke ümberkohendust. Siis oli võimalik sellega enese järel, samuti hobuse või mõne muu veolooma abil kraami teel edasi tassida.*

*„Vaata, naine, sellega võime kas või maailma otsa rännata!“ naeris Tammik juba.*

Samas otsustati ka see, et neil tuleb loobuda suurtest maanteedest, kus toimub massiline rahvaste ja sõjavägede edasi-tagasi voogamine, ning kasutada võimalikke kõrvalisemaid teid edasi saamiseks.

Köik tundsid teatavat kergendust hinges, et vanker oli saadud, kuigi seda millegagi ei väljendatud.

Kalle ainult lausus kahtlevalt:

„Sellega, isa, jõuame ainult mõne kilomeetri päevas edasi. Katsume kuhugi raudteeni välja jõuda.“

„Eks näeme, laps. Aga liikumise võimalus on meil nüüd jällegi olemas,“ vastas Oliver Tammik lapsele.



II



*J*uba mõne nädala eest loobusid Tammikud asfalteeritud maanteedest, kus liikusid peamiselt sõjaväed ning põgenike kolonnid kahekümnenda sajandi rahvaste rännakul.

Nad kasutasid kõrvalisi teid. Nendel teedel oli liikumine küll raskem, kuid selle eest vabam. Ja soojadel päevadel, mida sel sügisel rohkesti oli, ööbisid nad tihti mõnes metsasalgas või koguni suuremas metsas, et mitte öömaja noilt manguda, kes põgeniku elu ei suutnud mõista ja kes põgenike üle vahel isegi irvitasid, et need olevat nagu põhjuseta põgenenud.

Sihuke metsateedel rändamine meeldis eriti poisikestele. Ööseti, kui neil kuskil metsas tuli ööbida, pidasid Uudo ja Toivo alati öövalvet, isa vintpüss käes. Selle oli Oliver kodunt kaasa võtnud ja vankrisse pistnud. Röövlite kaitseks,



nagu ta ütles. Isegi väike, üheksa aastane Kalle, kippus teiste seltsis öövalves olema, kuigi ta sääl varsti magama uinus.

Ööseti tehti telgi ees, mis tekkidest vankri külge oli meisterdatud, väikest lõket. Lökke juures istusidki öövalvurid, et isa ja ema magada saaksid.

Vankri vedamisel langes ju raskem osa nendele. Pääle selle oli Oliver vähe aega enne kodust põgenemist nendest haavadest esialgselt paranenud, mis ta võitlustes oli saanud.

Ühel öhtul, videvikus, kui Tammikud metsas, tee ääres, ööbima asusid, ilmusid nende juurde ebamäärases sõduri riietuses olevat kaks isikut püsside ja käsigranaatidega ning käsutasid, et Oliver Tammik, koos naisega, nende ülemuse juurde ilmuks.

Relvad tulid välja anda. Ja Oliver ulatas neile vankrist oma püssi kätte.

„Kuhu me lapsed ja kraaminatukese . . .?“ päris Tammik ärritunult ja vihaselt.

„Jäävad siia . . . Te tulete ju varsti tagasi,“ vastas üks vangistajatest sõduritest ja püüdis vähemaid lapsi isegi lohutada, kes hirmu ja vanemate pärast nutma pistsid.

Kui vanemad ära viidi, jäid lapsed nagu langetatud puu oksad kohale hirmust ja ärevusest nutma, värisema ja närbuma. Ainult Uudo oli kuraasikas ning vandus:

„Oleks nad, kuradid, püssigi meile jätnud!“

Ei möödunud tundigi, kui lapsed uuesti kokkusid ja nägid, et samad sõdurid püssidega tulevad tagasi ja otse nende suunas.

„Läheme metsa!“ hüüdis Toivo ja kõik järgnesid instinktiivselt ja sõnalausumata sellele. Uudo võttis Anne, kes väsinud ja poolunine oli, kukile ja nii põgenesid lapsed metsatihnikusse varju ning jäid säääl hürvaikselt ootama.

Sõdurid vankri juures vilistasid ja hõikusid lapsi tagasi. Nad hüüdsid neile keeles, mida lapsed vähe mõistsid, et nad viivad neid vanemate juurde. See kohutas lapsi veelgi rohkem. Ja nad tungisid hämaruses ikka sügavamale me<sup>t</sup>sa.

Eemalt kuulsid nad, kuidas viimaks kolm lasku püssist kostis. Needki olid vist nendele määratud. Ja lapsed ruttasid hirmunult metsas ja tundmatus suunas vaid kaugemale edasi.

III





*M*etsas sihitult ringi käies jõudsid nad viimaks välja tee äärde, mida mööda nad vanematega olid tulnud ja pidid edasi rändama ja mille äärde nende vankergi oli kaugele maha jäänud. Sama tee ääres, mitte kaugel kohast, kuhu nad sattunud olid, näis ka üks väheldane elamu kõrvalhoo- netega olevat.

Lapsed ruttasid elamu juurde, et süäl varju ja kaitset leida. Nad olid kõik päevarännakust, kogu äsjasest hirmust ja põgenemisest nüi väsinud, et vaevalt jalul püsisid. Poisid uurisid elamut ümber ringi, kas elanikke kuskil näha ei ole, et neilt öömaja paluda. Ei öues ega kuskil polnud ainustki elavat hinge, isegi koduloomi mitte näha.

„Kas mahajäetud maja?“ vilksas Uudol küsimus pääs. Seda ta ei oodanud ega arvestanud. Nad ei soovinudki seda. Lapsed otsisid inimesi. Tühi, mahajäetud maja oli ebamugav, veidi kohutavgi nende praeguses olukorras.



Parata polnud aga midagi. Uudo astus trepile, koputas ja kloppis sääl, kuid keegi ei vastanud. Vennad - öed olid kobaras ta ümber, ta seljataga. Ta katsus ust. See oli isegi lukustamata, mis asja veelgi kahtlasemaks tegi.

Kui ta ukse avas, aigutas eestoa tühi pimedus nagu hoiatavalt vastu. Kuhugi aga polnud neil minna. Lapsed pugesisid eestuppa. Ja Uudo avas ettevaatlikult toa uksegi.

„Tühi seegi siin,“ ütles Uudo teistele lastele, kes kobaras ta läheduses püsisid „Kogu majas pole vist inimese hingege? Vist põgenenud juba, nagu meiegi põgeneme. Oleme väsinud... Külm on ... läheme sisse! Tule, Anne! Sind ei suuda ma enam kandagi,“ korraldas Uudo, ees tuppa astudes.

Toivo ja teised lapsed arvasid sedasama. Omavahelised kõnelused andsid lastele nagu julgust juurde. Nad hakkasid juba tuba mööda, kus kraam oli segi paisatud, pikkamisi liikuma, endid olukorraga kohandama. Vahel pistis kuu pilvekamba tagant pale välja ja vaatas hüljatud maja akendest sisse. Oi, see oli suur rööm pimedas, võõras ruumis! Kuigi see lühidalt kestis, said lapsed siiski midagi näha, enese ümber orienteeruda. Ja Kalle hüüdis juba päris julgesti:

„Siin... siin, Uudo, on ju päris tore! Näe, kellgi seinal. Aga seisab vist? Ja, oi, näete, kiiktoolgi! No, nüüd oleme...“



Väike Anne oli käsikaudu ja toas laiali oleva kraami vahelt diivanini läbi tunginud, sellele kummuli lasknud ja kordas virisedes:

„Ema . . . Kus ema on?“

„Ära virise, Anne!“ Me kõik ootame isa ja ema. Küll nad tulevad juba, kui nad nondest hirmsatest meestest lahti saavad. Södurid või kes nad olid?“ noomis Reet vähemat öde.

Sellega arvestas Anne vähe. Ta nuttis edasi, ronis diivanile ja laskis sinna pikali.

Toivo kobistas kapi kallal, avas selle ukсед ning vahtis ja kuulatles ringi.

„Süit on inimesed kõik põgenenud,“ arvas Toivo. „Näe, kraam on kõik segi pillatud ja kapp tühi. Tuba külm, kütmata.“

„Siin on vist riisumaski käidud? arvas Uudo. „Omad inimesed ei oleks kraami nii segi pildunud ega ust lukustamata jätnud.“

„Koeragi polnud enam öues,“ arvas Kalle. „Inimesed on süit samuti põgenenud, nagu meie omast kodust lahkusime.“ Poisike astus ühe akna juurde, vahtis säält välja öhe ja lisas: „Näe, eemal maanteel kihutavad autod edasi-tagasi. Igal ühel nendest on kaks suurt tulisilma nagu pörgulisel pääs. Tormavad ennegi!“

Toivo astus ühe ukse taha, mis kõrvalruumi viis, pani kõrva ukse külge ja kuulatas: „Mitte möhkugi . . . ! Pole ei hingegi kogu majas? Uudo, tule läheme vaatama!“

Enne, kui nad teise ruumi läksid, käskis Uudo Reedal lastega paigale jääda ja lubas kohe tagasi tulla.

Kalle püüdis poolpimedas toas ringi kolada, kõneles emast ja isast ja ütles öele: „Reet, süüa tahaks ...!“ Sedasama kordas Annegi pooluniselt diivanil.

„Süüa, süüa ...? Kust mina teile ... Ma sööks isegi, aga leib ja kõik jäid ju vankrisse,“ vastas Reet vähematele.

„Kuuled sa, Reet, lennukid üleval! ütles Kalle ja katsus lennuki häält nii järele aimata, nagu nad mängides alati olid teinud: „Urr-urr-urr! ... Tsssiuuhh! Nii laskub, Reet, lennuk alla, tulistab. Heidab pommegi — par — prauhh!“

„Ära räägi, poiss!“ pahandas Reet. „Oled sa unustanud, kui kole see oli, kui nad sääl linnas meid kõiki pommitasid? Purustused, tuled, suits ja inimesed ning loomad veriselt tänavatel maas ... Ooh! Meil polnud võimalik kuhugile varju, varjendisse minna. Kõik keldrid olid kui kiilutut inimesi täis. Ma ei saanud mitu ööd sellejärele enam magada, kuigi olin väsinud.“

Uudo ja Toivo ilmusid tagasi teisest toast ja töid kaasa ühe lambi ja poole pätsi leiba, mis nad pimedas ringi kobades olid leidnud.

„Sääl on köök ja veel paar tuba, aga kõik on nad nii tühjad, et öudne hakkab,“ seletas Uudo, lampi ja leiba kobamisi lauale pannes.



„Aga pööningul, Uudo, kolistas keegi. Kuulsid ju . . .?“ ütles Toivo kahtlevalt.

„Too oli vist mõni kass? Ta hüppas pärast nagu kuhugile katusele,“ vastas Uudo.

„Või oli mõni koll, kodukäija?“ küsis Kalle, ise kartlikult küüru tõmmates.

„Ära lobise, jönn! Ise oled sa koll! Ja kardad alati kõike nagu jänes,“ noomis Uudo vähemat venda.

Uudo ega keegi teinegi lastest ei tahtnud sünnikollidest ja kodukäijatest kõnelda, mõteldagi; sünnivõõras, pimedas ja tühjas ruumis, mis iseenesest neile juba kartust tekitav oli. Väljas metsa all oli lastel nagu julgem olla olnud, kuid sinna tagasi minna ei tahtnud praegu ka mitte keegi enne, kui ema ja isa tagasi tulevad.

Isa oli seda elamut juba eemalt märganud. Ja lapsed uskusid, et vanemad tulevad, kui nad vabaks saavad, süit neid otsima.

Uudo kahetses ainult, et nende vanke kraamiga nü kaugele maha jäi. Ta kartis ka seda tooma minna ja teadis, et nad Toivoga kahekesi ei suuda seda ära tuua.

Kalle vaidles hooplevalt vennale vastu, et tema kolli ei kartvat. Temal olevat ju vanke püss, mis isa tegi, ta laskvat sellega kolli kohe maha.

„Oleks tikku,“ hädaldas Toivo. „Lambi saime, aga tikke ei leidnud kuskilt. Saaksime valgust.“

„Robinson hõõrus tühjal saarel puust tule välja. Teie aga ei saa sünni . . .“ tähendas Reet, asjalikult.



„Õige, plika, sul on õigus!“ hüüdis Toivo õhinal. „Uudo, otsime puutükid ja katsume tuld saada.“

Uudo leidis varsti mingi puutüki ja hakkas seda tooli jalga vastu nühhkima. Lapsed olid kõik niivõrd väsinud ja tüdinenud, et nad seda katset ei vaadanudki. Ainult Toivo oli ettevõttest huvitatud ja jälgis põnevusega, kas on võimalik nii kahest puutükist tuld saada.

„Kui lambi kuidagi põlema saaks!“ ohkas taas Toivo. „Oleks veidi söbralikum ja soojem siin olla.“

Nad hõõrusid kahekesi vaheldumisi. Ent tulemusi siiski ei saanud. Ja katse heideti kõrvale. Reet nuuksus ka vaikselt, omaette, kus ema ja isa peaksid olema.

Lapsed olid leiva, mis Uudo köögist leidis, ahnelt ära söönud ning lamasid pimedas toas, kus keegi omale koha oli saanud. Varsti võttis väsimus võimuse ja nad vajusid unerüppe. Reet ja Anne olid diivanil, Kalle küktoolil ja teised toolidel magama jäänud. Kõige kauem püüdis Uudo unele vastu seista ning nagu valvel olla, kuid lõpeks uinus temagi tooliseljale toetatult magama.

Õõ on õndsam aeg inimese elus, kus päevamured ja askeldused vaibuvad, kus iga isik võib iseenda ja oma jumalaga jääda ning näha ja tajuda kõike, mis üldse tajutav on.

Järsku hakkas lauale toodud lamp heledalt põlema ja ruumi, kus lapsed väsinult uinusid, astus köögipoolsest uksest sisse pikk, sihvakas vanamees, maaniulatavas, valges, voldilises rüüis, mis kergelt vöötatud oli. Oma noorusvärске näo juures kandis mees pikka, lumivalget habet, samasuguseid, tugevasti etteulatavaid kulme ja seljale langevaid juukseid.

Ta liikus nii kergelt ja kuulmatult, nagu polekski ta reaalne isik. Ühel ta ölal istus öökull, teisel aga mingi teine väike lind, kuna vasemal käel kandis ta väikest jänese poega. Tema ilmumisel muutus tuba imelikul viisil veelgi valgemaks, kui seda laual olev lamp oleks suutnud teha.

Juba esimesel sammul, mis ta toas tegi, kuulis Uudo teda endamisi vaikselt kõnelevat:

„Seegi kodu, inimeste kodukolle on inimestest maha jäetud — Ta on praegu veel terve, purustamata — Inimesed on siit põgenenud sõja nagu katku eest — Jumal halasta! — Ja need vanemateta, põgenevad lapsukesed puhkavad siin nagu linnupojad. —“

Siis sirutas ta laiades varukates käed nagu önnistavalt välja laste poole ja ütles:

„Uinuge veidi siin rahulikult. Teil pole ammu enam oma kodukollet. Selle purustas sõda — ajas teid rändama — Seegi maja siin puruneb varsti.“

Uudo kokkus, liigutas end toolil ja küsis unes kartlikult:

„Kes ... Kes sa oled, isake?“



„Ära küsi, laps! Sa ei mõista mind,“ vastas vanamees mahedalt. „Mind nimetatakse Koldevaimuks, selleks vaimuks, kes muudab iga kodu või kodukolde inimestele omaseks, armsaks ja kalliks, kus paistab päike, kus lehvib paitav tuul, kus õhk on täis elustavat aroomi, kus lapsed kilkavad mängides ja kus inimesed töötavad palehigis röömuga ning kiidavad ja tänavad oma loojat.

Selliste kodukollete vaim olen mina“.

„Sa oled, nagu näen, vist väga vana juba?“ küsis Uudo.

„Vana?“ kordas Koldevaim muheledes. „Nüü vana nagu kõik kodud ja kodukolded maailmas. Alg-muldkoobastest kuni tänapäeva kuningate ja muude lossideni, laps!

Praegu on aga söda. Ja selles sõjas on inimeste meeletud omavahelised võitlused loendamatu miljoneid kodusid hävitanud, varemteks muutnud, muudavad veelgi — Jumal halasta!“

Nüüd märkas Uudo, et imeliku mehe järel käisid vaikselt karu ja hunt ning lammas kõrvuti koos. Koldevaim osutas loomadele ja ütles:

„Vaata neile . . . Ei neilgi pole tänapäeval enam kodu, pesaaset — Ei loomad metsas, lindudel puus, kaladel vees — Ka need — ja isegi koolnute viimsed puhkepaigad kalmistutel on inimesed selles sõjas purustanud, purustavad veelgi.“

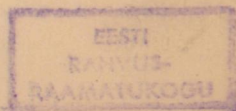
Uudo kokkus, kui karu möödudes teda tahtis nuusutada.



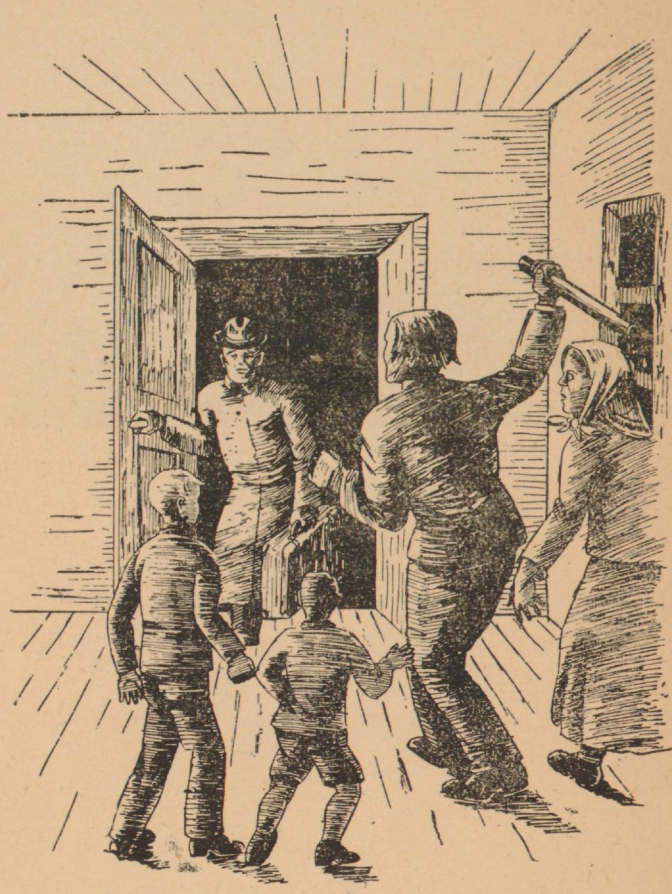
„Ära karda, laps,“ julgustas Koldevaim. „Ta pole praegu näljane. Ja mis on looma nälg võrreldes inimeste varade ja võimu nälja ning ahnusega? Looma nälg kustub kergesti — Aga inimeste ahnusel pole piire.“

Siis nägi Uudo, et loomade järele tulevad mees ja naine, kehvalt riietatud. Need on ta ema ja isa moodi. Ta hüüatas: „Isa!“ ning ärkas üles. Kõik nägemused on korruga kadunud nagu pühitud. Tuba on endiselt pime, vahel vilksatab kuukiir pilvede vahelt tупpa.

„Kas ma und nägin? Sihukest und nägin?“ kordab Uudo iseeneses ja hõörub silmi. Teised lapsed magavad rahulikult edasi. Uudo aga oli oma unenäost nüivõrd erutatud, et ta magamisele enam ei mõelnudki. Ta istus toolil, katsus seda kõike veel kord meenutada ja silmi eest mööduda lasta. Ka see ei õnnestunud tal kuigi hästi. Unenägu oli nagu õhk, mis mälupeidemetest vahelt märkamatuks kadus, mida peatada ei olnud võimalik.



IV





*K*ui ta nii oma muljetega maadles, kuulis esikus inimeste samme ja tasast kõnelust. Uudo kohkus, tahtis ka Toivot äratada. Siis klopiti uksele. Ta kuulas hingepidades ega julgenud liigutadaagi.

„Kas nood röövlid ehk?“ vilksatas tal küsimus. Ta tõusis tahtmatult püsti, kui uks pikkamisi avati ja keegi meesterahvas summutatud häälel teisele midagi ütles, millest poisike ärevuses aru ei saanud.

„Isa!“ hüüatas Uudo, kui mees uksevahel tikust tule tõmbas ja ruttas üle toas segamini oleva kraami vanematele vastu.

„Uudo, sina? Kus teised lapsed?“ küsis ema ärevuses.

„Magavad ... Köik oleme siin,“ vastas Uudo.

„Ja maja ...?“ päris isa.

„On täiesti tühi! Sul, isa on tikke. Süütame lambi, meil on siin lampki olemas, kuid tikke ei olnud,“ seletas Uudo.

„Tänu Jumalale, et te lapsed ometigi ... Me ehmatasime, kui teid vankri juures ega selle lähedal metsaski ei leidnud. Otsisime ja hõikusime pimedat metsa mööda,“ seletas ema tuppastudes.

„Ma lootsin, et nad kuskil siin maja läheduses on,“ tähendas Oliver Tammik lampi süüdates. „Ei uskunud aga, et nad majas sees ... ja et see majagi inimestest on tühi.“

„Me kartsime rohkem teie kui eneste pärast, lapsukesed,“ jätkas ema magavat Annet ja Reeta käega silitades, kui tuba valgeks sai. „Nood röövlid — sõjaväest vist ära metsa jooksnud mehed? — võisid teid samuti vangistada, nagu nad meiega tegid. Ja selleks ainult, et me kraaminatukest ära enesele riisuda ... Oh, Jumal, Jumal ...! Mis teiega siis oleks võinud juhtuda!

Meid viisid nad kaugele metsa, sulgesid ühte vanasse küünitaolisesse hoonesse kinni, kus nad varem isegi olid olnud ja valvasid meid sääl. Ei mingit ülekuulamist ega küsimusi, kuigi nad algul ütlesid, me olevat salakuulajad! Viimaks kadusid nad ka ise säält ära ... Me kartsime, et pistavad ehk küüni põlema ... Isa sai siis suure vaevaga ukse lahti murda ja pääsesime pimedas tulema, oh, oh!“ seletas ema nuttes.

„Kas te pauke säääl ei kuulnud? küsis Uudo.  
„Nad ajasid meidki metsas taga ja paugutasid  
järele.“

„Teile lasksivad ...?“ hüüdis ema kokkudes.  
„Ah, pauke ...? Ei noist ei saanud me säääl mi-  
dagi aru. Pauke kuuldus ju mitmel pool ringi.“

„Kuradid!“ pigistas Oliver Tammik vihaselt.  
„Neil on väetimid lapsed nagu jahiloomad ja  
selleks ainult, et me kraaminatukest ära röövida.“

Teised lapsed magasid väsinult edasi, kuigi  
tuba valgustatud oli. Ema toetas enese tütarde  
kõrvale diivanile istuma ja tähendas õhates: „Ah,  
kõik inimesed on selles sõjas nagu metsalisteks  
muutunud.“

Uudo seletas siis õhinaga, kuidas kaks püssi-  
meest nende järele tulid, kuidas neidki taheti  
ära viia ja kuidas nad viimaks läbi metsa süa  
jõudsid.

„Oleks nad püssi meile vankrisse jätnud,“  
ütles Uudo vihaselt, „ma oleks nad maha lask-  
nud!“

„Ah, laps, ära kõnele tapmisest! Seda on isegi  
kohutavalt palju,“ ütles ema.

„Jumala eest, ma oleks lasknud,“ kinnitas  
Uudo. „Nood röövlid olid ju kahekesi lagedal,  
me vankri juures, meie aga metsas varjus. Ei  
oleks nad meid metsast kätte saanud.“

„See oleks sust, poiss, mehe tegu olnud,“ ütles  
Oliver Tammik pojale, kelle üle ta kõige uhkem



oli. „Hiirgi kaitseb end ja hammustab peos vastu, kui saab. Aga igakord tuleb olukorraga arvestada, kui midagi ette võtta. Noid desertööre näib siin metsas palju olevat, sina aga olid üksinda ja veel koos väikeste lastega. Mul eneselgi keerles möte pääs, kui nad meid emaga viisid: kahman ühelt püssi ja hävitan mõlemad kaagid! Aga, mötlesin teile . . . Nemad on küll organisatsioonist lahkunud, kuid on siin endid organiseerinud — röövimisteks,“ lõpetas Tammik vihast nagu värisedes.

Ema istus tütarde kõrval murtult ja ümises endamisi laulu:

Oh võtkem Jumalat  
suust, südamest nüüd kiita . . .

„Aga, tule nüüd, poeg, toome peravankrilt sisse nood kraami riismed, mis nad meile on jätnud, mida nad ei vajanud. On öö, näe lapsedki nüi väsinud, et nad ei kuule midagi. Ja öösel ei oska me siit kuhugile minna, kus parem oleks. Tulgu, mis tuleb, katsume veidi puhata,“ seletas Oliver Tammik pojale. Nad väljusid koos kraami tooma.

Kui mees Uudoga väljast kraami sisse tõi, korraldas Leevi toas segipaisatud kraami ja vaatles vahel õnnelikult naeratades oma magavaid lapsi.

Naine jäi viivuks seisatama, vahtis lapsi, pani käed kokku ja õhkas:

„Vaesekesed, mis teie kõik peate selles sõjas üle elama!“

Sääl jooksid Oliver Tammik ja Uudo ärevuses sisse ja Tammik käsutas:

„Äratage lapsed ja põgeneme kohe metsa! Ühed saatanad tulevad vist jällegi . . . ? Üks veoauto pööras maanteelt süia tulema. Auto sõidab ilma tuledeta!“

Ta puhus lambist tule ära ja hakkas Toivot äratama, tõmbas selle uniselt toolilt otse püsti ja sundis: „Ruttu, ruttu, poiss, ärka!“

Kui Toivo silmad lahti sai, imestus ta, et isa ja ema tagasi olid ja et jällegi peab kuhugile põgenema. Ta hüppas kohe akna juurde ja vaatas säält välja. Varsti pöördus ta ümber ja ütles ärevuses ja poolsosinal:

„Auto ongi juba siin! Peatus värava ees ja mehed ronivad autost välja.“

Reet oli ärganud ja seisis pooluniselt. Annest ja Kallest aga ei saanud keegi jagu, neid võis ainult magades kanda süles. Oliver haaraski Kalle sülle ja käskis naisel Anne võtta.

Toivo aga ütles aknalt, kus ta valvet pidas: „Mehed tulevad juba . . . seinä äärt mööda luurates . . . püsse neil pole näha . . .“

„Neil ehk automaadid? Ja püssid autos . . . Isa, põgenege teie emaga!“ hüüdis Uudo. „Ma jään lastega süia . . . Mis nad meile, lastele, ikka teevad?“



Oliver Tammik aimas, et pojal on õigus. Kuhu sa suure, magava lapsega süles ikka jooksed? Et Uudo neid järjest kiirustas ja küskis kõögi kaudu põgeneda, siis laskiski ta unise Kalle tagasi toolile vajuda ning kahtles mis teha? Nainegi ei suutnud laste juurest lahkuda. Ja ärevuses kallistas ta kord ühte, kord teist magavat last ega saanud põgenemisega kuidagi hakkama.

Oliver haaras siis naise käest kinni, tõmbas ta enesega kaasa põgenema ja hüüdis lastele: „Ärge kartke, lapsed, me ei lähe kaugemale, valvame teid väljas!“ Nii ruttasid nad kõögi poole, et säält välja pääseda.

Viivu aja pärast kuulis Uudo ruumist, kuhu vanemad läksid, mingit kolinat ja ema ehmumise kiljatust. Ta kargas sinna järele, et neile abiks olla, kui kuulis väljast kellegi ähvardavat hüüet: „Seisa, röövel, muidu lasen! Käed üles!“

Sellele vastas Oliver Tammik vihaselt. „Ma pole mingi röövel; olen inimene, olen sõjapögenik. Mul lapsedki siin, toas ... Kes aga sina oled, et siin nü karjud ...?“

„Pögenik ...? Sõjapögenik ...?“ kordas väljas olev mees ja ütles: „Aksel, valgusta lambiga, ma vaatan neid ...!“

Esikust kõöki suunatud taskulambi kiirtevihk haaras Tammiku, ta naise ja poja Uudo oma selgitavasse embusesse ja selle järgi astus kõöki keegi tundmatu mees kahe poisinooruki saatel.



„Siin on mu naine ja poeg“, seletas Oliver Tammik. „Teised lapsed magavad toas. Meie oleme sõjapögenikud ... ja kaugelt, kus mu kodu, talu, sõjas hävitati ... Teel võeti meilt hobused ja vankrid ära — Rändame juba üle kuu aja ... Täna öhtul aga vangistas meid mingi bandiitide salk ... Me olevat salakuulajad! Salakuulaja lastekarjaga! Ah, neetuid! Ja ise riisusid me viimsed varanatuksed peravankrist. Me asusime siis siia tühja majja, et homseni ööbida ... Ja nüüd ka veel sina ... teie ...!“ lõpetas Tammik vihaselt urisedes nagu karu, keda on örritatud ja hoides käes mingit, mõne jala pikkust raudtoru, millega olnuks sobiv vastast tarbekorral rabada. Ta oli selle köögist juhuslikult leidnud.

„Siis olime arusaamatuses, palun vabandust. Mina olen selle maja omanik, pidin siit mõne päeva eest samuti põgenema nagu teiegi omast kodust. Minu nimi on Veeber, Valter Veeber,“ ütles võõras ja ulatas enese esitlemisel Tammi-kule käe, mida aga viimane vastu ei võtnud.

Oliver Tammik nimetas ka oma nime ning seletas:

„Ärge, härra Veeber, võtke seda solvamisena, et ma teile kätt vastu ulatada ei saanud. Mul võrdub käepigistus sõpruse sõlmimisega. Seda ei saaks aga praegu veel olla, kus me üksteist esmakordselt näeme, sihukeses olukorras näeme ...“

Veeber taipas kohe, et Tammikul oli õigus kätt mitte anda. Ja Oliver Tammiku atleetlik kuju,

*käes pikk raudtoru, mõjus ähvardavalt. Kokkupõrge, mida ta ei kavatsenudki, sellise mehega oleks ebasoovitav olnud.*

*Nad rääkisid samas veel üht-teist ja astusid siis koos tuppa, kuhu lapsed olid jäänud. Reet ja Toivo olid vaheajal suutnud ka Kalle ja Anne üles äratada, kuigi neid nüüd mingi oht enam ei ähvardanud. Lapsed vahtisid põnevusega uustulnukaid.*

V





*K*ui nad elutoas, kus lapsed asusid, tule süütasid, siis üllatus Veeber, kuidas sääl mööbel ja kõik muu kraam segi oli paisatud ja osalt lõhutudki.

„Näib, et samad desertöörid ja teised kelmid, kes teie vankrist kõik ära rüüsisid, on ka siin minu korteris puistamas käinud,“ ütles Veeber pahaselt. Ta käskis oma poegadel toa aknad ära pimendada. Tulevalgus olevat kangesti keelatud.

„Võib olla, et samad mehed,“ arvas ka Tammik.

„Ma olen elukutselt metsnik,“ seletas Veeber Tammikule. „Ja olen siin kaua elanud. Nüüd aga, kus võitlusrinne läheneb, anti käsk siit kaugemale evakueerida. Veokide puudusel sain ma ainult riided ja muud väärtuslikumad asjad perega kaasa viia. Täna hommikul aga õnnestus mul auto saada, siis sõitsin poegadega tagasi, et ka mööblit ära viia. Ja kui ma juba maanteel nägin



teie tuld siit aknast, noh siis —“ naeris Veeber lõbusalt —“ mõtlesin, et röövlid mängivad mu korteris peremeest. Selle mõjul luurasimegi köögi ukstel üksteist, nagu vaenlased. Ja kui ma teid lasta ähvardasin, siis, võite uskuda, mul ei olnud ega pole praegu ühtegi relva, laskerüsta kaasas.

See söda, milles nii palju tapmisi toimub, on mulle igasuguse relva tarvitamise vastikuks muutnud. Ma olen senini küttki olnud. Varsti vist loobun ma sellestki,“ seletas Veeber veidi melanhoolselt.

„Inimesed on ju loomadest madalamale laskunud. Vaadake, mis nad siingi on teinud! Siit nad saagiks midagi ei leidnud. Siis on nad nähtavasti mööbli rüüstamise ja segi pildumisega endid lõbustanud . . .

Loom piirdub ainult enese nälja kustutamisega. Aga inimene, inimene ja veel kultuurinimene . . .! Millise nime peaksime sulle tulevikus küll andma?“ arutles Veeber nagu pool endamisi, kus Tammik kuulas ja mõtles.

Kõik, isegi lapsed, istusid vaikselt ja mõtlesid oma mõtteid võõras, neile tundmatus kohas.

„Aga nüüd mu sõbrad ja kaasvõitlejad viletsuses! Olge täna öösel minu külalisteks! Saadame öö siin mööda. Homme laome paremat kraami peale, ma võtan teid ka kaasa, kui soovite ja siis sõidame kaugemale. Siin ümbruses algavat, nagu



kuulda, suuremad võitlused,“ lõpetas Valter Veeber jutu.

Ta võttis oma pojad Akseli ja Pauli kaasa ja läks alla keldrisse vaatama, kas sinna midagi söögikraami alles on jäänud.

„Süis teeksime omale öhtusöögi. Ehk saan ma teilegi midagi kaasa anda, kui teil kõik rööviti,“ ütles ta väljudes.

Oliver Tammikki ruttas Uudoga samuti välja, et peravankrist ka see kraam sisse tuua, mis enne veel osalt sinna jäi. Tagasi ilmudes, ütles Tammik resigneerunult:

„Noh, Leevi, mis me nüüd teeme, söögikraami on need metsalised viimseni meilt ära viinud!“

„Jumal, Jumal . . .!“ purskas naine nutma. „Ise kannataks ju seni, kui homme midagi osta saame . . . Aga lapsed, nood on söömata ja näljas. Vaesed lapsed!“

Lapsed vahtisid vanemate tegevust ja vaikisid, nagu mingi raske surve all. Viimaks ütles Kalle: „Ema, me söime juba leiba.“ Anne näis nagu midagi emalt küsida tahtvat, kuid vaikis üldise raske meeoleolu survel ja pühkis vesiseks kippuvat nina.

„Läheks isegi ja tõmbaks midagi,“ ütles Toivo vapralt, „aga siin metsas pole ju ühtegi elamut lähedal. Sõja aeg ja kõik tõmbavad, kust aga midagi saab.“

„Süis poleks sa enam minu poeg!“ ütles Oliver Tammik karmilt.

„Miks, isa?“

„Muistsed eestlased ei lukustanud isegi elamu uksti, kui nad kõik kodust lahkusid. Sihukest kõrget kohusetunnet peame meiegi, lapsed, austama, kui inimesed tahame olla,“ ütles Oliver Tammik, erilise rõhuga hääles. Lapsed vaikisid kõik ja vaatasid isale nagu hirmunult otsa. „Ja see mees siin, Veeber vist? näeb aus inimene olevat,“ lisis Tammik, „ehk saame tema abil homme midagi osta.“

Uudo oli endamisi umbes samuti mõelnud, nagu Toivo väljendas — nüüd peaksid ka nemad midagi tõmbama! Isa ütetus aga selles asjas ning see, kui veenvalt ta seda väljendas, tegi talle häbi. Ta püüdis sellest mitte enam mõteldagi.

Varsti ilmusid ka Veeberid väljast sisse. Nad töid autost nood võileivad ja pisut muud toitu, mis neil söiduks kaasa olid võetud, tuppja ja panid lauale.

„Meie keldrist on veel suurem torm üle käinud, kui siin nendest tubadest,“ seletas Valter Veeber. „Need röövlid on säääl kõik nood toitained, mis nad kaasa ei võtnud, maha tsement pörändale ja osalt liivasse puistanud. Sead . . .!“

Ainult kartuleid võiksime veel keeta. Aga millega noid süüa? On ka hilja, kesköö juba käes.



*Palun, võtke siin neid võileibu ja liha. Homme, kui edasi söidame, hangime juba korralikku toitu.“*

*„Loovutada eneselt viimane, ma tänan väga, härra Veeber, ei see ei lähe,“ vaidles Oliver Tammik tõsiselt tänus vastu. „Igaüks peab oma õnnetusega ise toime tulema. See on minu põhimõtteks. Ja see õnnetus või kuritegu, et meilt me toit rööviti, puudutab ainult meid, mitte teid, härra Veeber. Ma näen, te olete ausameelne inimene, keda praegusel ajal vähe leidub. Aga, siiski . . . Igaüks kandku oma risti, on meile alati õpetatud, aidaku iseennast . . .*

*See oleks isegi suureks abiks, mis ma teilt paluks, kui te meid homme edasi viia saate. Mu lapsed, eriti vähemad nendest on senini pidanud mõnisada kilomeetrit paari nädala kestel maha kõndima.“*

*„Ja, ja . . . tänan . . . süüa küll mitte . . .!“ kordas ta nainegi, Leevi, kuigi tal süda laste pärast valutas.*

*Veeber naeris, naeris südamlikult ja ütles:*

*„Olukord on just selline, nagu teie korrektsed põhimõtted: meid on ühine õnnetus tabanud, härra Tammik!“ Ja lisas edasi naerdes: „Meid mõlemaid on kindlasti ühed ning samad röövlid röövinud. Eks ole? Seega ühine õnnetus, mida koos kanda ja leevendada tuleb. Sellepärast*



lubage, et ma oma piskust teie lastele ja teile veidi ulatan.“

Sellele naljaga serveeritud tööle ei vaielnud Tammikud enam vastu. Ja Veeber võttis toidu ning jagas selle võrdselt kõikide vahel ära. Tammik ja ta naine andsid omad osad veel oma vähematele lastele, kes isuga süüa pugisid.

VI





Söögi ajal kõneldi kõigest sellest, mis kellegil südamel kipitas. Uudo jutustas emaleisale ära selle unenäogi, mis ta enne nende saabumist oli näinud.

„See on, laps, imelik uni, mis sa nägid,“ arvas ema. „Mis see peaks küll tähendama, et loomad ... ja meie isaga kõndisime nende järel? Ja et ka see maja siin peab hävinema?“

„Et seegi maja siin sõjas võib hävineda, selles pole midagi imelikku,“ märkis Tammik. „Aga nüüd oleks aeg, et veidi puhata katsuksime. Oleme ju kõik väsinud. Näe, pererahvas säeb end teises toas juba puhkama.“

Vaevalt sai Tammik sõnad lõpetada, kui väljas trepil kuuldus ruttavaid samme ja varsti pörutati ägedalt uksele.

Kõik jäid jahmunult kuulatama. Ja Tammik hüüdis teisest toast Veeberi kohale, kes samuti kohkunud oli.

Veeber läks, kuigi kahtlevalt ja avas ukse. Sisse astus salk relvastatud sõdureid püssid laskevalmis käes.

Nende juht hüüdis toas: „Paigale jääda ja alistuda korraldustele! Maja on sisse piiratud.“

Süis nõudis ta kõikidelt isikutöendite esitamist ja kirjutas nimed üles. Kuna mõned sõdurid ruume läbi otsisid, selgitas juht, mis põhjustel keegi elanikkudest siin asub.

„Kõik olete arreteeritud,“ ütles allohvitser lõpuks.

„Ka lapsed?“ hüüatas Leevi.

„Ka lapsed.“

„Mis lapsed siis teile ...? Kas peate nende-gagi söda ...?“ hüüdis Oliver Tammik ärritatult.

„Ei mitte. Nüüd aga rüetuge ja tulete kohe kõik meiega kaasa.“

„Mikspärast?“ ägestus ka Veeber. „Mina olen siin majaomanik.“

„Seda pahem teile, nagu hiljem kuulete.“

„Me pole ometi mingid loomad, keda kõnetama-ta veetakse,“ ütles Oliver Tammik ja seletas allohvitserile pikemalt ära, mis ta ise ja ta lapsed on senini pidanud juba kannatama. „Ma nõuan teilt arreteerimise põhjuseid teada.“

Allohvitser pöördus Veeberi poole ja küsis:

„Kas teie majas veel keegi elab?“

„Päüle meie siin? Ei ela.“

„On teil elusloomi tallides?“

„Ka mitte. Need sain juba ära viia.“

Süis seletas allohvitser napsõnaliselt: „Mul on käsk teid kõiki vangistada, siit ära viia ja siin see maja õhku lasta. Mõistate?“

„Õhku lasta?!“ hüüatasid kõik kui ühest suust.  
„Miks?“

„Selle maja akendest on kahel ööl järgimööda vaenlasele tulega signaliseeritud,“ vastas sõdur.  
„Nüüd teate rohkem, kui tarvis oleks olnud.“

„See on vale!“ vastas Tammik. „Täna öösel pole siit keegi signaliseerinud, tuldkki teinud. Mu lapsed olid õhtust saadik siin röövlite eest redus. Neil polnud tikkugi olemas. Kui ma siia jõudsin ja lapsed üles leidsin, süütasin lambi, et lapsi näha...“ Süis jäi Tammik äkki mõttesse ja lisas: „Jah, aknaid pimendada ma küll ei teadnud... Koht oli täiesti vööras...“

Ta naine Leevi hakkas vaikselt nutma.

Uudo astus juurde ja kinnitas:

„Nüü see oli täpselt. Isa otsis ainult meid.“

„See kõik selgitatakse hiljem,“ ütles allohvitser.  
„Nüüd aga kohe riietuda ja marss!“



Lapsed vahtisid kogu aeg hirmunult sõdureid relvadega ja pistsid nüüd koos emaga nutma. Kogu elanike meeleolu oli teadmatuse ees, mis tulla võib, masendatud.

Kui nad oma kraamiriismetega olid sõdurite vahele kahele autole paigutatud, veeresid need kohe minema ja peatusid tükk aega käänakul maanteele.

Varsti käis metsatalu kohal, kust nad lahkusid, maapinda pisut vapustav kärgatus ja eemalt oli näha, kuidas süält, koos tule, tolmu ja suitsuga, paiskusid kõrgemale metsa latvadest kivid, katuse ja palkide tükid nagu pilpad.

„See on siis sõda, selle verine hingus?“ öhkas Veeber püüdes käte vahele pigistades, kui autod taas minema veeresid.

Ja alles hulga kuude pärast inimesed lugesid ajalehest, et keegi Oliver Tammik otsib oma perekonda, naist ning lapsi, nagu otsisid siis sajadtuhanded oma perekondi.

---

*Tehnilistel põhjustel polnud „õ“ tähe kasutamine võimalik. Seda palutakse vabandada.*

## SAMA AUTORI TEOSED

### a) trükist ilmunud:

- ÖISED VARJUD (K. Roolain). Novellid . . . 1923  
LOOMADE KESKEL. M. Kyber. Tölge . . . 1924  
DOKTOR MOLL. Komöödia 1 vaat. . . . 1927  
LEITNANT VASMER. Draama 4 vaat. . . . 1929  
EESTI ÜLIKOOL TARTUS. Memuaare . . . 1932  
SÖNAJALAD. Vihk luuletisi . . . . . 1934  
EESTI AJALOO KARNEVAL. Laulum. 1. v. 1934  
NÖIDHUNT. 4 vaat. draama värssides . . . 1937  
BURSIDE KODUNE KONVENT. Näidend  
3 vaatuses . . . . . 1939  
SÖJAPÖGENIKUD. Jutustis . . . . . 1945  
ULMADE MUINASMAAL. 9 lookest lastele 1945

### b) käsikirjas, trükis ilmumiseks:

- JACKONDA JA EESEL. Humoristl. poem  
(2164 rida).  
SUGUKONNA KROONIKA (1745—1945)  
Uurimus.  
ELURISTLAINETEL. Romaan. I köide, 3—4  
köitelisest romaanisarjast.  
KOLDEVAIM. Noorsoo näidend 4 pildis.  
KUUSEVAIMU KUNINGRIIGIS. Lastenäidend  
1 pildis.



*Käesolevast jutustisest on autorilt dramatiseeritud  
näidend:*

*KOLDEVAIM*

*Noorsoo näidend 4 pildis.*

*HIND RM. 3.60*